

Rudolf Schlögl, Rationalisierung als Entsinnlichung religiöser Praxis?

(Orig. „*Rationalisierung als Entsinnlichung religiöser Praxis? Zur sozialen und medialen Form von Religion in der Neuzeit*“, in: P. Blickle – R. Schlögl (Hrsg.), *Die Säkularisation im Prozess der Säkularisierung Europas. Epfendorf 2005*, s. 37–64).

O autorovi:

Německý historik Rudolf Schlögl (*1955) působil na univerzitách v Münsteru (1986–94, zde se habilitoval prací o sekularizaci v německých městech Kolíně n. R., Cáhách a Münsteru mezi lety 1700 a 1840), Düsseldorfu, Halle-Wittenbergu a Kostnici. Ve svých dosavadních pracích se věnoval dějinám komunikace v raném novověku a metodologii raněnovověkých náboženských a politických dějin (sekularizace, politická kultura, sociální dějiny náboženství). Metodologicky se v řadě případů opírá o teoretické práce Niklase Luhmanna, čímž posouvá německé debaty o náboženských dějinách poněkud jiným směrem, než jakým se doposud ubírala tamní historiografie, odvislá od sociologie náboženství v podání Maxe Webera.¹

Poznámky k článku:

Jak je obvyklé v německé historiografii náboženství v posledních 50 až 60 letech, reaguje i Schlöglova studie na vlivné Weberovy teze o racionalizaci a sekularizaci společnosti. Schlögl však považuje dosavadní řešení otázky historie sekularizace za nedostačující a navrhuje využít systémové teorie (Luhmann), resp. teorie komunikace a médií, která umožňuje nahlížet náboženství jako jasně vymezenou formu komunikace a jako sociální fenomén, realizující se především kolektivně sdílenými rituály. Je proto logické, že velkou pozornost věnuje médiím této komunikace, jež jsou považována za určující při obsahovém i institucionálním utváření náboženství: knihám (resp. knihtisku), kázáním, rituálům, liturgii – jinými slovy textům, slovům a performancím. Právě důrazem na specifickou mediální formu se od sebe podle tohoto konceptu od doby reformace odlišovaly jednotlivé konfese: katolická, luterská a reformovaná. Je třeba dodat, že Schlöglovo vymezení je zde nutně zjednodušené pouze na „ideální typ“, nicméně neztrácí tím na jisté relevanci. Autor se mýlí pouze v některých detailech, například v tom, že ignaciánská cvičení nepředepisovala žádnou pevně danou disciplínu ani gesta – jak víme, opak je pravdou, čemuž nasvědčují díla významných jezuitů (Coster) i praxe jezuitských sodalit s velkým důrazem na tělesnou disciplínu. Výsledek, který nakonec nabízí, v zásadě navazuje na Luhmanovy obecnější úvahy, podle nichž došlo v průběhu 18. a 19. století k tomu, že se náboženství stalo jen jedním ze sociálních systémů (vedle politiky, školství, kultury aj.), a proto i věci volby. Zároveň s tím se měla změnit povaha komunikace mezi člověkem a Bohem (v modlitbě), stejně jako charakter sociální role náboženství. Celkově jde o zajímavý přístup, který nejenom podnětnou formou upozorňuje na (mediální) rozdíly náboženské praxe jednotlivých konfesí, ale především naznačuje další možný způsob uvažování o hlavním problému, tedy o výkladu transformačních procesů, k nimž do-

¹ Bibliografie: *Glaube und Religion in der Säkularisierung. Die katholische Stadt - Köln, Aachen, Münster - (1740-1840)*. München 1995; *Interaktion und Herrschaft. Die Politik der frühneuzeitlichen Stadt*. Konstanz 2004; *Die Wirklichkeit der Symbole. Grundlagen der Kommunikation in historischen und gegenwärtigen Gesellschaften*. Konstanz 2004 (ed. spolu s B. Giesenem a J. Osterhammelem); *Die Medien der Geschichte. Historizität und Medialität in interdisziplinärer Perspektive*. Konstanz 2004 (ed. spolu s F. Crivellarim, K. Kirchmannem a M. Sandlem).

šlo v 18. a 19. století. Schlögl tak činí z perspektivy dlouhého trvání, od 16. do 19. století, což mu umožňuje uchopit dané téma za pomoci již naznačených obecných kategorií (komunikace a její média).

Otázky:

- Jaký je tradiční historický výklad náboženské transformace (sekularizace) v 18. a 19. století?
- Dokázali byste jmenovat základní rozdíly v předmoderní náboženské praxi tří oficiálních křesťanských konfesí?
- Jaké byly zásadní odlišnosti mezi náboženstvím 16.-17. a 18.-19. století z pohledu Schlöglem aplikované teorie komunikace?

Související literatura:

- Marcel Gauchet, *Odkouzlení světa. Dějiny náboženství jako věci veřejné*. Brno 2004.
- Niklas Luhmann, *Sociální systémy. Nárys obecné teorie*. Brno 2006.
- Hugh McLeod, *Náboženství a lidé západní Evropy (1789–1989)*. Brno 2007.
- Roman Vido, *Konec velkého vyprávění? Sekularizace v sociologické perspektivě*. Brno 2011.